

KOMPARATIVNA ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE O SLOBODI VJERE I PRAVNOM STATUSU VJERSKIH ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI, REPUBLICI HRVATSKOJ I DZ SRBIJI I CRNOJ GORI

Ifet Mustafić

1. UVOD

I revitalizacija ljudskih prava i sloboda, posebno u domenu religije i posebno u državama nastalim raspadom komunističkih *carstava*, između ostalog, obilježilo je vrijeme postmodernizma. Dio Evrope koji se odavno oslobodio autokratskih i diktatorskih političkih sistema te prihvatio i razvijao liberalno-demokratska načela jednakosti, ravnopravnosti i bratstva, uspostavio je standarde u ovoj oblasti koji su inspiracija ali i svojevratan imperativ novim i mladim demokracijama koje nastoje kvalitetno regulirati ovu oblast u svojim zakonodavstvima. Tri takva zakonodavstva su tema ovoga rada: bosanskohercegovačko, hrvatsko i srbijansko-crnogorsko, odnosno njihova zakonska regulativa u oblasti vjerskih sloboda i pravnog položaja vjerskih zajednica. Dakle, u ovome radu se ne bavimo faktičkim stanjem poštivanja vjerskih prava i sloboda u ovom dijelu Evrope, nego formalno-pravnim okvirom i ambijentom njihovoga realiziranja.

Analizom triju zakona, *Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini*, *Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u R Hrvatskoj* i *Prednacrtu zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u R Srbiji*, uz korištenje komparativno-kontrastne

metode, namjeravamo identificirati grupu pitanja koja su zajedničkih za sva tri zakona te utvrditi međusobne sličnosti i eventualne razlike u njihovom reguliranju. Polazeći od spomenutih međunarodnih standarda u ovoj oblasti, također treba pokazati, doduše u formalnom smislu, i nivo poštivanja vjerskih prava i sloboda koji se ovim zakonima osiguravaju. Posljednji, ali ne i manje važan cilj ovog rada je odslikavanje ustavno-pravnog ambijenta, kako na unutaršnjem, tako i na međunarodnom planu, u kome nastaje ovakvo reguliranje jednog od najosnovnijih prava čovjeka, prava na slobodu vjere. Konceptija rada je dijelom uvjetovana konceptom samih predmetnih zakona, a dijelom namjerom da se pokaže sva širina ili, pak, manjkavost njihovog zahvatanja i *pokrivanja* teme. Rad je podijeljen u pet poglavlja. Dva poglavlja su osnovna (2. i 3.) i čine glavninu rada. U prvome od njih je u kratkim crtama predstavljeno stanje vjerskih prava i sloboda u ustavnoj i zakonskoj regulativi Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije i Crne Gore od vremena prije samostalnosti do danas. Drugo, centralno poglavlje se odnosi na komparativnu analizu ključnih pitanja koja reguliraju predmetni zakoni, a koja su, ujedno, i najbitnija pitanja za ocjenu formalno-pravnog stanja vjerskih prava i sloboda u nekoj državi. Iako je literatura u oblasti reguliranja vjerskih

prava i sloboda, generalno, veoma obimna, ona je u primjerima ovih zakona – vjerovatno zbog njihove *mladosti* – vrlo oskudna. O samim zakonima je pojedinačno nešto i napisano, ali o njihovoj međusobnoj komparativnosti, koja je glavna tema ovog istraživanja, koliko je poznato, dosad nije ništa. Zahvaljujući toj činjenici, sami predmetni zakoni bili su i osnovna literatura, što ovo istraživanje čini još izazovnijim. Težeći simplifikaciji i konciznosti, u radu se koriste zajednički, umjesto pojedinačnih, i skraćeni, umjesto punih naziva nekih frekventnijih pojmova. Naprimjer, za sve vjerske zajednice i crkve koristi se zajednički termin *vjerske zajednice*, izuzev kad se radi o citiranju teksta zakona; za tri predmetna zakona, umjesto punih naziva, koriste se termini *bosanskohercegovački zakon*, *hrvatski zakon*, *srbijanski prednacrt zakona* i sl.

2. KRATAK PREGLED USTAVNE I ZAKONSKE REGULATIVE O SLOBODI VJERE I STATUSU VJERSKIH ZAJEDNICA

2.1. BOSNA I HERCEGOVINA

2.1.1 Povijest reguliranja ove oblasti

Ovo pitanje se može promatrati na dva nivoa: ustavnom i zakonskom. Zbog postojanja nekadoba, a nekad samo jednog nivoa u različitim periodima, neophodno ga je promatrati i na jednom i na drugom nivou zajedno. Tokom višestoljetne bosanskohercegovačke povijesti pitanje slobode vjere i pravnog statusa vjerskih zajednica je tretirano na različite načine. Tako su još na Berlinskom kongresu, 1878. godine, donesene odredbe¹ koje, svima koji su se našli pod okupacionom vlašću evropskih sila, pa tako i Austro-Ugarske, koja je dobila pravo da okupira Bosnu i Hercegovinu, garantiraju potpunu slobodu religije.²

U Kraljevini SHS, u čijem sastavu je bila i Bosna i Hercegovina, postojao je princip

priznatih religija. Vidovdanski ustav ističe da je «sloboda vjere i savjesti zagantirana» te da su «priznate religije jednake pred zakonom i da se njihove vjerske doktrine mogu javno propovijedati».³ Kao priznate religije u to vrijeme se navode: ortodoksko kršćanstvo (pravoslavlje), rimokatoličanstvo, islam, evangelističke i reformske protestanske crkve, judaizam, baptistička crkva i hrvatska stara katolička crkva.⁴ Nakon Drugog svjetskog rata, u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, čija je sastavna jedinica bila i Bosna i Hercegovina, vjerske slobode su bile tretirane samo na nivou ustava, onog iz 1946. godine. Prema tom ustavu, «svi građani FNRJ su jednaki pred zakonom i u pravima bez obzira na (...) vjersko opredjeljenje»⁵.

Vjerska prava su ovim ustavom tretirana vrlo načelno, najčešće u kontekstu drugih prava, kao, naprimjer, prava na jednakost pred zakonom, prava na glasanje i sl. Njime su vjerske zajednice odvojene od države, a *zloupotreba vjere* je bila strogo zabranjena. Vjera je bila svedena na potpuno privatnu stvar pojedinca.⁶ Sa ustavnog, reguliranje ovog prava prenosi se na zakonski nivo tek 1953. godine, donošenjem *Zakona o položaju vjerskih zajednica* u FNRJ.⁷ Ovim zakonom vjerske zajednice i njihova tijela dobijaju status *pravnog lica*. U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, odnosno Bosni i Hercegovini kao njenoj federalnoj jedinici, ustavom iz 1974. godine se garantira sloboda religije, ali se istovremeno stavlja u sferu privatnog, naglašava odvojenost vjerskih zajednica od države i strogo zabranjuje upotreba religije u političke svrhe. Nedugo nakon donošenja ovog ustava, 1976. godine, SR Bosna i Hercegovina donosi *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, koji je zvanično bio na snazi sve do januara 2004. godine, kad je Parlamentarna skupština, sada već samostalne i neovisne Bosne i Hercegovine usvojila novi

1 Berlinski ugovor, u: Momir Stojković, *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996.*, I. tom (1876.-1918.), Beograd, 1998., str. 117.-131.

2 Ibid. U članovima 5, 20, 27, 35 i 44 jamči se «sloboda i javno vršenje crkvenih obreda svih vjeroispovijesti». Iako se niti jedan od pomenutih članova ne odnosi izričito na BiH, može se ipak izvesti zaključak da ni ona, koja je ovim ugovorom data A-U na upravljanje (čl. 25), nije bila izuzetak.

3 Vidovdanski ustav, čl. 12.

4 Enes Durmišević, *Šerijatsko pravo i nauka šerijatskog prava u BiH u prvoj polovini 20. stoljeća*, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, 2003.

5 Ustav FNRJ, 1946, čl. 21.

6 Ibid., čl. 25.

7 *Službeni list FNRJ*, br. 22., 27. maj 1953.

zakon koji regulira oblast vjerskih sloboda i prava vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

2.1.2 Sadašnji ustavni okvir reguliranja ove oblasti

Ustavni principi u Bosni i Hercegovini koji se tiču poštivanja ljudskih prava i sloboda, posebno prava na vjeru i slobode njenog prakticiranja, *inspirirani*⁸ su, između ostaloga, *Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima* i *Deklaracijom o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama* te «vođeni ciljevima i načelima»⁹ *Povelje Ujedinjenih nacija*. U temelju ovih ustavnih principa je i «poštivanje ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti».¹⁰ Ustav Bosne i Hercegovine garantira svojim građanima da će im «osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda»¹¹, a s tom svrhom je predvidio i postojanje *Komisije za ljudska prava*.¹² Kao dodatnu garanciju da će se prava štiti u Bosni i Hercegovini, Ustav je propisao da se međunarodni akti, kao što je to *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* i njeni protokoli, ne samo «direktno primjenjuju», nego «imaju prioritet nad svim ostalim zakonima»¹³ u Bosni i Hercegovini.

Ustav Bosne i Hercegovine, također, zabranjuje svaku diskriminaciju «po bilo kom osnovu, kao što su to spol, rasa, boja, jezik, vjera...»¹⁴ u uživanju prava i sloboda, među kojima su i «sloboda misli, savjesti i vjere».¹⁵ Prava i slobode, decidirano nabrojani u Ustavu Bosne i Hercegovine,¹⁶ ne mogu se «eliminirati niti umanjiti» nikakvim amandmanima na Ustav, niti se, pak, citirana ustavna odredba može izmijeniti.¹⁷ Iako Ustav Bosne i Hercegovine nije

formalno dokinuo *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u SRBiH*,¹⁸ on ga je u najvećem dijelu stavio van snage ustavnom odrednicom da se neće primjenjivati u onoj mjeri u kojoj je «u suprotnosti sa Ustavom».¹⁹

2.1.3 Sadašnja zakonska regulativa

Zakonsko-pravni vakuum koji je zvanično trajao od 1995. godine, a nezvanično još od proglašenja neovisnosti Bosne i Hercegovine, 1992. godine, prekinula je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, koja je, 28. januara 2004. godine, donijela *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini*.²⁰ Stupanjem na snagu ovoga zakona, 17. marta 2004. godine, i zvanično je prestao važiti *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, koji se primjenjivao od 1976. godine.²¹ Ovaj zakon se sastoji od dvadeset i jednog člana, koji su podijeljeni u šest poglavlja, od kojih 2., 3., 4. i 5. ujedno predstavljaju četiri glavne okvirne oblasti koje se uređuju ovim zakonom, a to su: *Sloboda ispovijedanja vjere i uvjerenja; Pravni status crkava i vjerskih zajednica; Odnos države i crkava i vjerskih zajednica; Osnivanje novih crkava i vjerskih zajednica*. Unutar spomenuta četiri i preostala dva poglavlja, uređuju se značajna pitanja koja nisu formalno (podnaslovom) naglašena u samom tekstu zakona, kao što su to, naprimjer, javne djelatnosti vjerskih zajednica, profitabilne djelatnosti, finansijska pomoć države, upravljanje vjerskim zajednicama, imovina vjerskih zajednica, status vjerskih službenika, prigovor savjesti i dr. Način provođenja ovoga zakona trebao bi biti uređen uputstvom koje je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine bilo dužno donijeti u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu ovoga zakona.²² Iako je proteklo gotovo osamnaest mjeseci od usvajanja ovoga zakona, još nije donešeno uputstvo za njegovo provođenje. Značajno je napomenuti da je u izradi ovoga zakona veliki doprinos dalo i Međureligijsko vijeće u BiH,

8 Ustav Bosne i Hercegovine, Preambula, st. 8.

9 Ibid., st. 5.

10 Ibid., st. 1.

11 Ibid., čl. 2, tačka 1.

12 Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH osnovana je 1. 1. 2004. g. kao pravni sljednik Doma za ljudska prava, koji je prestao sa radom 31. 12. 2003. godine

13 Ustav BiH, tačka 2.

14 Ibid., tačka 4.

15 Ibid., tačka 3, st. g.

16 Ibid., tačka 3.

17 Ibid., čl. 10.

18 *Službeni list SRBiH*, br. 36/76, 1976.

19 Ustav BiH, Aneks 2, tačka 2.

20 *Službeni glasnik BiH*, br. 5/04.

21 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, čl. 20, st. 2.

22 Ibid., st. 1.

koje je iniciralo izradu zakona, zatim formiralo pravnu ekspertnu grupu, koja je nepune dvije godine radila na izradi Nacrta zakona. Nacrt je potom predan Predsjedništvu BiH da bi ga ono uputilo u parlamentarnu proceduru. Ovo je jedinstven slučaj u regionu, a vjerovatno i šire, da su vjerske zajednice neposredno i u ovolikoj mjeri sudjelovale u izradi ovakvoga zakona.

2.2. REPUBLIKA HRVATSKA

2.2.1 Stanje do proglašenja neovisnosti i nakon toga

Od 1978. godine pa do proglašenja neovisnosti, i u tadašnjoj SR Hrvatskoj je postojao zakon koji je regulirao oblast vjerskih prava i sloboda. Kao i u slučaju većine država nastalih raspadom SFRJ, i u neovisnoj Republici Hrvatskoj su zadržani zakoni koji su važili u SR Hrvatskoj sve do donošenja novih. Tako je i *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, koji je važio od 1978. godine, ostao na snazi sve do 4. jula 2002. godine, kad je Hrvatski sabor usvojio novi zakon, *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH*, odnosno do osmog istog mjeseca, kad ga je proglasio hrvatski predsjednik.²³ Stupanjem na snagu ovog zakona, 24. jula 2002. godine, prestao je važiti zakon iz 1978. godine.

2.2.2 Današnji ustavni okvir za reguliranje ove oblasti

«Sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja» zagarantirani su Ustavom Republike Hrvatske.²⁴ Ustavom je, također, svim vjerskim zajednicama, koje su «jednake pred zakonom i odvojene od države»,²⁵ osigurana sloboda javnog djelovanja ne samo u sferi vjerskih obreda nego i u sferi obrazovanja, dobrotvornih, socijalnih i drugih djelatnosti. Država se čak obavezala da će vjerskim zajednicama u njihovim djelatnostima pružiti «zaštitu i pomoć».²⁶ Nesumnjivo, ovakav ustavni okvir afirmira vjerske slobode i daje jasne i nedvosmislene smjernice zakonskog uređenja ove oblasti.

²³ *Narodne novine*, br. 83/02.

²⁴ Ustav R Hrvatske, čl. 40.

²⁵ Ibid, čl. 41.

²⁶ Ibid.

2.2.3 Sadašnja zakonska regulativa

Republika Hrvatska je, čak i prije Bosne i Hercegovine, dobila novi zakon koji regulira oblast vjerskih sloboda i pravni status vjerskih zajednica. Novi zakon, *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, donesen 2002. godine, kao što se vidi, zadržao je naziv prethodnog zakona iz 1978. godine. Zakon je donio Hrvatski sabor, a proglasio hrvatski predsjednik.

Zakon se sastoji od četiri poglavlja (*Temeljne odredbe*, *Posebne odredbe*, *Evidencija vjerskih zajednica* i *Prelazne i završne odredbe*) i 32 člana. Drugo i treće poglavlje (*Posebne odredbe* i *Evidencija vjerskih zajednica*), koji čine suštinu Zakona i njegov najvažniji dio, podijeljeni su u manja tematska potpoglavlja, koja, ujedno, predstavljaju i najznačajnija pitanja kojima se ovaj zakon bavi, tj. koja nastoji regulirati. Najaktualnija pitanja su: vjerski obredi, vjerske škole i fakulteti, vjerski odgoj i vjerska pouka u odgojnim i obrazovnim ustanovama, vjerska služba (dušebrižništvo) u zdravstvenim i socijalnim ustanovama, zatvorima, vojnim i policijskim snagama, finansiranje vjerskih zajednica, status vjerskih službenika, pristup medijima, upis u evidenciju i brisanje iz evidencije i dr. Način ostvarivanja većine prava zajamčenih ovim zakonom, ostavljeno je da se uredi posebnim ugovorom, koji svaka vjerska zajednica potpisuje sa Vladom Republike Hrvatske.²⁷

2.3. DZ SRBIJA I CRNA GORA

2.3.1 Stanje do proglašenja Ustavne povelje

Sama činjenica da je današnja DZ Srbija i Crna Gora od raspada SFRJ nekoliko puta mijenjala državno uređenje i formu političkog organiziranja, a sve su prilike da tim transformacijama još nije došao kraj, dovoljna je da navede na zaključak da ustavna i zakonska regulativa uopće, a ona koja se odnosi na vjerska prava i slobode posebno, još uvijek nije u dovoljnoj mjeri niti ustanovljena, niti stabilna. Ako se tome doda i činjenica da nakon 1994. godine, kad je ukinut do tada

²⁷ Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 15-16.

važeci jugoslavenski zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, do danas nije donesen novi zakon, kako na nivou DZ SCG, tako ni na nivou njenih članica Republike Srbije i Republike Crne Gore, zakonska situacija u ovoj oblasti se čini još zamršenijom. Sve do 2002. godine je slična situacija bila i kad je u pitanju ustav, odnosno ustavi. Oni ili nisu postojali ili su bili još u prednacrtima.

Dana 14. marta 2002. godine, Narodna skupština Republike Srbije, Skupština Republike Crne Gore i Savezna skupština su, umjesto ustava, donijele *Ustavnu povelju te Povelju o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama*, koja je sastavni dio *Ustavne povelje*.

2.3.2 Sadašnji ustavni okvir za reguliranje ove oblasti

Ustavnom poveljom DZ Srbije i Crne Gore, odnosno *Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama*, svim građanima je zagarantirano «pravo na slobodu misli, savjesti, uvjerenja i vjeroispovijesti». ²⁸ Vjersko uvjerenje, koje pojedinac može mijenjati po svojoj volji, može ostati kao privatna stvar pojedinca ukoliko se on ne želi o tome izjašnjavati. Javnost ispoljavanjavjere, bilo pojedinačno ili kolektivno, također je zagarantirana, uz mogućnost da je država – ukoliko procijeni da je to potrebno – zakonom ograniči. *Ustavna povelja* izjednačava vjerske zajednice u pravima te naglašava da su «odvojene od države». ²⁹ Priznaje im slobodu i samostalnost u radu i njihovom unutarnjem uređenju, također im dozvoljavajući bavljenje obrazovnim i humanitarnim radom.

2.3.3 Sadašnja zakonska regulativa

Ustavna povelja, koja je sada najviši zakonski akt u DZ SCG, daje dovoljno širok okvir za zakonsko reguliranje ove oblasti. Zakon, međutim, još nije donesen ni na nivou DZ SCG, ni na nivou njenih članica Republike Srbije i Republike Crne Gore. On postoji tek u formi prednacrtu, i to samo na nivou Republike Srbije, pod nazivom *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Republici Srbiji*.

²⁸ *Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama*, čl. 26.

²⁹ Ibid, čl. 27.

Ovaj prednacrt zakona koji će, iako još u proceduri donošenja, biti korišten u ovom radu, sadrži 66 članova podijeljenih u 13 poglavlja. Svaki član ovog prednacrtu zakona ima vlastiti podnaslov, koji je, ujedno, i identifikacija konkretnog pitanja koje taj član nastoji regulirati. Jedan član jedno regulirano pitanje. Vjerovatno zbog činjenice da prednacrt zakona još nije usvojen, nije preciziran način provođenja ovoga prednacrtu zakona, kao ni državni organi nadležni za njegovo provođenje.

3. UPOREDNA ANALIZA ZAKONSKIH RJEŠENJA NAJVAŽNIJIH PITANJA IZ OBLASTI VJERSKIH SLOBODA I PRAVNOG POLOŽAJA VJERSKIH ZAJEDNICA U BIH, RH I SCG

Ova analiza će se odvijati tako što ćemo zakonska rješenja svakog značajnog pitanja iz oblasti vjerskih prava i sloboda prvo analizirati u bosanskohercegovačkom zakonu, a potom ta rješenja uporediti sa zakonskim rješenjima u Republici Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori. ³⁰

3.1 UVODNA NAČELA ZAKONA

Neki zakoni koji pretendiraju da, pored formalno-pravnog, imaju i svečani karakter, prakticiraju uvrštavanje preambule na samom početku zakona u kojoj se ističe slavna prošlost i vlastita tradicija njegovanja ljudskih prava i sloboda, demokratije, tolerancije i sl. na temelju kojih se taj zakon i donosi. Ovo poglavlje zakona nerijetko objašnjava i odgovarajuće pojmove ili okolnosti boljeg i lakšeg razumijevanja samoga zakona. Tako su na početku *Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini* objašnjeni historijski i međunarodno-pravni izvori i uporišta ovoga zakona te njegov domet, kao i ključni pojmovi poput *vjerskih zajednica* i *diskriminacije*. U *Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH*, zakonodavac se nije pozivao na tradiciju hrvatskog naroda, niti na kulturu demokratije, tolerancije i sl. Hrvatski zakonodavac se, za razliku od bosanskohercegovačkog, ne bavi ni temeljima na kojima zakon počiva i koji garantiraju njegovu pravednost i nepristrasnost.

³⁰ Trenutno, u SCG postoji samo *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji*, stoga će samo ovaj zakon i biti predmet ove analize i poređenja

Od važnih pojmova, ovaj zakon definira jedino *vjerske zajednice*. Kad svojim građanima garantira «slobodu vjeroispovijedanja»,³¹ *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji* poziva se jedino na «ljudsku religioznu prirodu» i na univerzalnost ljudskog prava na slobodu vjere. Ovaj prednacrt zakona, između ostalog, samo pokušava definirati *vjerske zajednice* i *diskriminaciju*.

3.1.1 Utemeljenje zakona

Kao uostalom i većina drugih zakona koji reguliraju oblast ljudskih prava, kako u Bosni i Hercegovini tako i u svijetu, i *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica* u Bosni i Hercegovini temelji se na uvažavanju i poštivanju «vlastitog naslijeđa i tradicionalne vrijednosti tolerancije i suživota prisutnih u viševjerskom karakteru Bosne i Hercegovine»³², što u slučaju Bosne i Hercegovine nije samo parola nego nepobitna historijska činjenica.

U vrijeme postmoderne, kad se svi zakonodavci, kako oni u susjedstvu, tako i oni širom svijeta, pozivaju na međunarodne standarde kad je u pitanju zaštita ljudskih prava i sloboda, navodeći kao uzore tih standarda odgovarajuće konvencije, deklaracije, povelje i protokole o ljudskim pravima, Bosna i Hercegovina je u slučaju ovog zakona učinila isto, ali i otišla korak dalje, pa je, u namjeri da osigura «najviše međunarodne standarde ljudskih prava»,³³ sve međunarodne deklaracije i konvencije o slobodi vjere i savjesti proglasila sastavnim dijelom Ustava i pravnog sistema Bosne i Hercegovine.³⁴ Niti u jednoj od susjednih država vjerska prava nisu u tolikoj mjeri internacionalizirana, zajamčena i zaštićena kao što je to slučaj u Bosni i Hercegovini. Hrvatski zakon u potpunosti preskače preambulu, tj. priču o tradicionalnim vrijednostima i međunarodnim standardima.

Srbijanski prednacrt zakona je u ovom pogledu isuviše uopćen, pozivajući se samo

na religioznost ljudske prirode i univerzalnost prava na slobodu vjere.

3.1.2 Definicije

Tretirajući ih kao dva ključna pojma u kontekstu materije koju regulira, bosanskohercegovački zakon pobliže definira *vjerske zajednice* i *diskriminaciju*, odnosno nediskriminaciju. U hrvatskom zakonu možemo naći samo definiciju vjerskih zajednica, dok ovaj zakon uopće i ne spominje diskriminaciju. Srbijanski prednacrt zakona, pak, jedva da se i dotiče definicija ovih pojmova.

3.1.2.1 Vjerske zajednice

Bosanskohercegovački zakon vrlo jasno definira pojam vjerske zajednice. Prije svega, kao što i sam njegov naziv implicira, ovaj zakon pravi terminološku distinkciju između (vjerskih) zajednica, na jednoj, i crkava, na drugoj strani. Uvažavajući insistiranje kršćanskih vjerskih zajednica da ih se oslovljava kao crkve, što je u skladu sa njihovim naučavanjem, ovaj zakon, kako u svom nazivu tako i u tekstu zakona, ravnopravno koristi termine *vjerske zajednice* (za Islamsku zajednicu u BiH i Jevrejsku zajednicu BiH) te *crkve* (za Srpsku pravoslavnu crkvu u BiH i Katoličku crkvu u BiH). Pod *vjerskim zajednicama i crkvama*³⁵ ovaj zakon podrazumijeva «zajednice, ustanove, organizacije vjernika, osnovane u skladu s vlastitim propisima, naučavanjima, vjerama, tradicijom i praksom kojima je priznata pravna sposobnost i koje su upisane u Registar crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini».³⁶

Premda se to ne može zaključiti iz samog naziva, hrvatski zakon, također, pravi distinkciju između crkve i «vjerske zajednice drukčijeg naziva».³⁷ Ipak, u ostatku teksta Zakona se koristi termin *vjerska zajednica* kao zajednički naziv za sve crkve i vjerske zajednice. Sama definicija vjerskih zajednica se ne razlikuje od one u bosanskohercegovačkom zakonu u njenim osnovnim elementima (zajednica, vjernici,

31 *Prednacrt Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji*, čl. 1, st. 2-3.

32 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, čl. 1, st. 1.

33 *Ibid.*, st. 2.

34 *Ibid.*

35 U nastavku teksta bit će korišten zajednički termin *vjerske zajednice* za sve vjerske zajednice i crkve

36 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, čl. 2, st. 3.

37 *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH*, čl. 1, st. 1.

upis u evidenciju itd.),³⁸ osim što se pravna osobnost vjerske zajednice u hrvatskom zakonu ne spominje u samoj definiciji nego kasnije, u kontekstu upisa u evidenciju vjerskih zajednica. Međutim, za razliku od bosanskohercegovačkog, hrvatski zakon insistira na tome da vjerske zajednice u Hrvatskoj u svom nazivu i obilježjima «ne smiju sadržavati službene nazive drugih država i njihova obilježja»,³⁹ dok se ime Hrvatske, kao i njeni grb i zastava mogu slobodno unijeti u nazive i obilježja vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Pored toga što ih smatra «javnim organizacijama od posebne važnosti za ispoljavanje individualnih i kolektivnih vjerskih sloboda i prava»⁴⁰ i što ističe njihovu socijalnu, prosvjetnu i kulturnu ulogu u društvu, srbijanski prednacrt zakona definira vjerske zajednice i kao «javne organizacije koje imaju svojstvo pravnog lica» i koje su «registrirane po ovome zakonu».⁴¹ Iako oskudan u općoj definiciji vjerskih zajednica, srbijanski prednacrt zakona vrlo detaljno definira svaku pojedinačnu «historijsku vjersku zajednicu»,⁴² «tradicionalnu crkvu» i «vjeroispovijednu zajednicu» koje su već priznate u Srbiji kao vjerske zajednice sa pravnom osobnošću.⁴³

3.1.2.2 Diskriminacija

Bosanskohercegovački zakon je vrlo decidan prilikom definiranja diskriminacije. Prema njemu, diskriminacija je «svako isključivanje, ograničavanje, davanje prednosti, izostavljanje ili svako drugo razlikovanje koje je zasnovano na religiji ili uvjerenju», a koje, bez obzira na namjeru, za posljedicu ima «ukidanje ili umanjivanje priznanja, jednakog uživanja, ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda».⁴⁴ U ono što se smatra opravdanim pravljenjem razlika zasnovanih na vjeri i

uvjerenju, a što se ne označava kao diskriminacija, spada «pravljenje razlikovanja i prednosti od strane crkava i vjerskih zajednica u poštivanju religijskih obaveza, potreba, unutar njih samih, kada crkve i vjerske zajednice ocijene da je to potrebno».⁴⁵ Zanimljivo je da hrvatski zakon ne samo da ne donosi definicije diskriminacije i nediskriminacije, nego u cijelom tekstu zakona, niti na jednom mjestu, uopće ih i ne spominje.

Srbijanski prednacrt zakona, iako strogo zabranjuje svaku diskriminaciju, kako prema drugima tako i prema istovjernicima i članovima svoje vjerske zajednice, ne definira diskriminaciju. O nediskriminaciji, također, ne govori, ali zato spominje mogućnost primjene tzv. pozitivne diskriminacije kako bi se ublažio inferioran položaj manjih i malobrojnijih vjerskih zajednica.

3.1.3 Domet zakona (Vrhovni zakon)

Specifična odlika društveno-političkog uređenja Bosne i Hercegovine da donošenje zakona ne znači i reguliranje određene oblasti istovjetno i istovremeno na području cijele države, nužnim čini naglašavanje da je ovo vrhovni zakon čiji je domet svaki građanin na svakom pedlju Bosne i Hercegovine,⁴⁶ iz čega nužno proizlazi da «svi ostali zakoni i propisi u ovoj oblasti moraju biti usklađeni s odredbama ovoga zakona»,⁴⁷ bez obzira na to kom od četiri preostala nivoa vlasti bili doneseni. Spomenuti nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini su, u okviru svojih nadležnosti, dužni «osigurati prava na slobodu uživanja i ispoljavanja vjere i zabrane svake diskriminacije zasnovane na vjeri i drugom uvjerenju».⁴⁸ Imajući u vidu da je Hrvatski sabor jedini koji donosi zakone u Hrvatskoj i da oni automatski važe na cijeloj teritoriji države, što nije slučaj u BiH, razumljivo je da nema potrebe to naglašavati i u samome Zakonu. Srbijanskim prednacrtom zakona se reguliraju vjerske slobode te pravni status vjerskih zajednica samo na području Srbije, jedne od dviju članice DZ SCG.⁴⁹

45 Ibid., st. 2.

46 Ibid., čl. 3, st. 1.

47 Ibid., st. 2.

48 Ibid., st. 3.

49 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 1, st. 1.

38 Ibid.

39 Ibid., čl. 8, st. 2.

40 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 6.

41 Ibid., čl. 9.

42 Islamska zajednica se u ovom prednacrtu zakona definira kao «etničko-religiozna zajednica» (član 15), što je u najmanju ruku diskutabilno

43 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 11-18.

44 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, st. 1.

3.2 VJERSKE SLOBODE I PRAVA

Postmoderni teoretičari ljudskih prava i sloboda, među kojima i dr. Neđo Miličević, pravo na vjeru, vjerovanje kao i nevjerovanje smatraju prirodnim pravom čovjeka, pa, prema tome, i njegovim apsolutnim pravom, koje ne može biti predmet ograničavanja, niti pravnog normiranja. Međutim kad čovjek javno izrazi svoju vjeru ili uvjerenje, tada oni iz sfere prirodnog prava prelaze u sferu pozitivnog prava, gdje se javlja potreba za njihovim pravnim reguliranjem. Sloboda vjerovanja i prakticiranja vjere je predmet pravnog reguliranja u gotovo svim međunarodnim aktima o ljudskim pravima i temeljnim slobodama.⁵⁰

3.2.1 Sloboda vjere i uvjerenja

Na tragu ustavnih načela koja garantiraju «slobodu misli, savjesti i vjere»,⁵¹ bosanskohercegovački zakon je svakom pojedincu zajamčio «pravo na slobodu vjere i uvjerenja, uključujući slobodu javnog ispovijedanja, odnosno neispovijedanja vjere».⁵² Ova sloboda obuhvata pravo onoga koji nije vjerovao da prihvati vjeru, kao i pravo vjerujućeg da promijeni svoja vjerska ubjeđenja, odnosno vjeru. Vjerska ubjeđenja više nisu privatna stvar pojedinca. Sada svako ima pravo i slobodu, «bilo sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno (...), očitovati svoja vjerska osjećanja i uvjerenja obavljanjem obreda, izvršavanjem i pridržavanjem vjerskih propisa, držanjem do običaja i drugih vjerskih aktivnosti».⁵³

Hrvatski zakon uopće ne dotiče prirodno pravo čovjeka kao individue da vjeruje, odnosno da ne vjeruje. Stiče se dojam da on, u skladu sa svojim nazivom, uopće ne govori o slobodama i pravima čovjeka, osobe, pojedinca, nego samo o pravima vjerskih zajednica i njihovom statusu u društvu. U fokusu zakona je organizirana vjerska zajednica, a ne vjernik pojedinac, kolektivna prava zajednice, a ne slobode i prava pojedinca. Čak, kako će se kasnije vidjeti, ni

u slučaju vjerskih obreda, vjerske pouke i sl., hrvatski zakon ne govori o pravima vjernika, roditelja, djece, nego ponovo samo o pravima vjerskih zajednica. Osobna prava se, izgleda, podrazumijevaju.

Srbijanski prednacrt zakona «jamči slobodu vjeroispovijedanja»,⁵⁴ tj. javno ispoljavanje vjerovanja, dok ne govori o slobodi vjerovanja kao prirodnom pravu čovjeka. Ovaj prednacrt zakona zabranjuje diskriminaciju na vjerskoj osnovi, premda se ne upušta u njeno samo definiranje.⁵⁵ On, također, naglašava slobodu udruživanja i okupljanja na vjerskim osnovama. Treba spomenuti da sva tri zakona insistiraju na slobodi osobe da se ne izjašnjava o svojim vjerskim ubjeđenjima, što indirektno može značiti da se od nje ne smije zahtijevati takvo izjašnjavanje u formularima za popis stanovništva, niti u bilo kakvim drugim vladinim ili nevladinim upitnicima.

3.2.2 Vjerski obredi i javnost njihovog obavljanja

Imajući u vidu sadržaj vjerskih sloboda garantiranih ranijom zakonskom regulativom u Bosni i Hercegovini, zakonodavac je, pored «slobode vjere i uvjerenja», osjećao potrebu naglasiti i «slobodu javnog ispovijedanja»,⁵⁶ odnosno slobodu prakticiranja vjere, kako privatno i u krugu privatnih i vjerski objekata, tako i javno i na javnim mjestima, bez straha da će zbog toga bilo ko biti diskriminiran.

Javnost vjere je ne samo zagwarantirana nego i precizno definirana. «Očitovati svoju vjeru ili uvjerenje, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno»⁵⁷ podrazumijeva, između ostalog, i svakodnevno javno iznošenje i zastupanje načela svoje vjere ili uvjerenja, vršenje vjerskih obreda u svojim ali i iznajmljenim javnim prostorijama, na otvorenim prostorima vjerskih objekata, na grobljima, te u domovima i imanjima vjernika, organiziranje vjerskih svečanosti i vjerska i vjersko-kulturna

50 Neđo Miličević, *Sloboda vjere i ispovijedanja*, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, XLVII., 2004., str. 252.-271.

51 Ustav BiH, čl. 2, st. 3/g.

52 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, čl. 4, st. 1.

53 Ibid.

54 *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji*, čl. 1.

55 Ibid., čl. 2.

56 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, čl. 4, st. 1.

57 Ibid., čl. 7.

okupljanja na javnim mjestima, te slobodno i javno organiziranje svakovrsnih hodočašća kako u zemlji, tako i inozemstvu.⁵⁸

Ni hrvatski zakon ne ograničava slobodu obavljanja vjerskih obreda kako u vjerskim objektima, tako i na javnim mjestim, osim što za vjerske obrede ili svečanosti koje se obavljaju van vjerskih objekata, tj. na javnim mjestima, traži da se o takvim događajima obavijeste nadležni policijski organi najmanje 48 sati prije njihovog održavanja.⁵⁹ Srbijanski prednacrt zakona, u skladu sa slobodom javnog prakticanja vjere, koju i sam jamči, vjerske obrede i ostale vjerske djelatnosti ne smješta samo u okvire vjerskih objekata, nego im, poput druga dva zakona, otvara prostor i u nereligijskim objektima, bilo vlastitim, bilo iznajmljenim, te na javnim mjestima i otvorenim prostorima. I ovaj zakon smatra vjerske objekte «svetim i zaštićenim prostorom»⁶⁰ te, praveći iskorak u odnosu na bosanskohercegovački i hrvatski zakon, svakome, bez obzira na uvjete i razloge, strogo zabranjuje prekidanje bilo čijeg vjerskog obreda, osim u slučaju ugroženosti ljudskih života.⁶¹

3.2.3 Vjerska pouka i vjerske škole

Prema bosanskohercegovačkom zakonu, svakome se priznaje pravo na vjersku pouku «kako u vjerskim ustanovama, tako u javnim i privatnim predškolskim ustanovama i osnovnim školama i višim nivoima obrazovanja», ali pod uvjetom da je vrše «samo osobe koje na tu službu imenuje službeno tijelo ili predstavnik njegove crkve ili vjerske zajednice».⁶² Također, vjerske zajednice mogu, između ostalog, osnivati i «(...) odgojno-obrazovne ustanove različitog smjera, vrste i stepena, u pravima izjednačene sa ustanovama čiji su osnivači država ili drugi ovlašteni osnivači» te njima, u skladu sa pozitivnim propisima, potpuno «samostalno i neposredno upravljati».⁶³

58 Ibid., st. 1, 2, 3 i 8.

59 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 10, st. 2.

60 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 20.

61 Ibid.

62 Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, čl. 4, st. 1.

63 Ibid., čl. 10, st. 3.

Za razliku od bosanskohercegovačkog zakona, koji je po pitanju vjerske pouke više načelan, hrvatski zakon je mnogo detaljniji i opširniji. Tako on, naprimjer, propisuje da se vjerski odgoj u predškolskim ustanovama i vjerska pouka u osnovnim i srednjim školama, kao izborni predmet mogu uvesti jedino «na traženje roditelje ili staratelja» za djecu do 15 godina starosti, dok je za učenike starije od 15 godina potrebna i zajednička izjava roditelja, odnosno staratelja, i učenika. U reguliranju ustrojstva vjerskog odgoja i vjerske pouke te načina i osoblja za njihovo izvođenje, vjerske zajednice, sklapanjem posebnih ugovora, igraju veliku ulogu te predlažu sadržaje i programe vjerskog odgoja i pouke, a koje donosi nadležno ministarstvo.⁶⁴ I hrvatski zakon dozvoljava vjerskim zajednicama osnivanje vlastitih odgojno-obrazovnih ustanova kako vjerskog, tako i laičkog karaktera bilo koga stepena.⁶⁵

Srbijanski Prednacrt zakona obavezuje državu da u osnovnim i srednjim školama osigura mogućnost ostvarivanja prava na vjersku pouku. Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama ovaj prednacrt zakona ne regulira. Prema njemu, za polaznike osnovnih škola roditelji ili staratelji odlučuju hoće li njihovo dijete pohađati vjersku pouku, dok je učenicima srednjih škola ostavljeno da o tome sami odlučuju. Nastavni plan i program vjerske pouke, na prijedlog i uz saglasnost vjerskih zajednica, utvrđuje *Komisija za vjersku nastavu*, koju osniva Vlada na prijedlog vjerskih zajednica i nadležnih ministarstava.⁶⁶ I srbijanski prednacrt zakon predviđa mogućnost i pravo da vjerske zajednice osnivaju vjerske škole i fakultete u svrhu obrazovanja vjerskih kadrova, kao i druge srednje i visokoškolske ustanove.⁶⁷ Svima njima je zagarantirana «organizaciona i programska autonomija».⁶⁸ Vjerske škole i fakulteti, koji na zahtjev vjerskih zajednica dobiju status *javne obrazovne ustanove*, stiču pravo da budu finansirani iz državnog

64 Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH, čl. 13.

65 Ibid., čl. 11.

66 Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji, čl. 22.

67 Ibid., čl. 32.

68 Ibid., čl. 34.

budžeta.⁶⁹ Zauzvrat, nadzor nad njihovim radom vršit će nadležno ministarstvo, što ne umanjuje njihovu samostalnost i autonomiju.⁷⁰ Diplome priznatih vjerskih škola i fakulteta, tako i onih koje ne budu željele postati javne ustanove, bit će priznate kao javne isprave, s tim da će samo diplome priznatih vjerskih škola i fakulteta biti «izjednačene po rangu sa odgovarajućim diplomama javnih i privatnih škola i fakulteta».⁷¹

3.2.4 Pristup medijima

Jedna od najistaknutijih vjerskih sloboda koju bosanskohercegovački zakon jamči građanima Bosne i Hercegovine jest ne samo slobodan pristup sredstvima javnog informiranja, nego i pravo «ustanovljavanja, posjedovanja i ukidanja svih vrsta sredstava javnog informiranja».⁷²

Hrvatski zakon je dozvolio vjerskim zajednicama bavljenje javnim informiranjem kroz vlastite medije, koje mogu sami osnivati, kao i slobodan pristup sredstvima javnog informiranja koja su u vlasništvu Republike Hrvatske, u skladu sa sporazumom koji potpišu sa ovlaštenim pravnim licima koja obavljaju ovu djelatnost.⁷³

I srbijanski Prednacrt zakona garantira vjerskim zajednicama pravo na osnivanje pisanih i elektronskih medija. Ukoliko se oglašavaju u javnim sredstvima informiranja, vjerske zajednice su, prema ovome prednacrtu zakona, dužne «jasno istaknuti svoj puni naziv».⁷⁴

3.2.5 Interna pravila vjerskih zajednica

Vjerske zajednice, prema ovome zakonu, trebaju imati utvrđena interna pravila ili «kodeks vjerskih prava i dužnosti svojih članova koji su u skladu s prirodom njihovog poslovanja i drugim uredbama crkve ili vjerske zajednice».⁷⁵

69 Ibid., čl. 33.

70 Ibid., čl. 34.

71 Ibid., čl. 35.

72 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, čl. 7, st. 6.

73 *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH*, čl. 19.

74 *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji*, čl. 52.

75 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i*

Kodeks internih prava i dužnosti, koliko god bio interan, mora osigurati svakom vjerniku da neće biti prisiljavan, ali ni ometan u očitovanju svoje vjere ili sudjelovanju u vjerskim obredima i drugim aktivnostima svoje vjerske zajednice, zatim da ga se neće «prisiljavati, direktno ili indirektno, da očituje svoja vjerska uvjerenja», niti da «daje zakletvu koja je suprotna njegovoj vjeri ili uvjerenjima».⁷⁶

Hrvatski zakon ne govori eksplicitno o internom kodeksu vjerskih prava i dužnosti pripadnika vjerskih zajednica u smislu i na način na koji se to čini u bosanskohercegovačkom zakonu. Jedino *interno* o čemu govori ovaj zakon jest interno uređenje vjerskih zajednica. (O ovome će biti više riječi u poglavlju *Upravljanje vjerskim zajednicama*.)

Potpuna autonomija koju srbijanski Prednacrt zakona jamči vjerskim zajednicama predviđa i njihovo pravo da «potpuno samostalno uređuju vršenje vjerskih obreda i svoj unutarnji poredak prema vlastitim načelima i u duhu sopstvenih tradicija», kao i to da «same biraju i postavljaju vjerske dostojanstvenike, sveštenike i službenike» te «slobodno i samostalno vode sve svoje unutarnje i javne poslove».⁷⁷

Javna vlast se ne smije samoinicijativno uplitati u interne zakone, pravila, uredbi i druga akta vjerskih zajednica, niti, pak, ometati njihovu primjenu.⁷⁸

3.2.6 Prigovor savjesti

Vjerski službenici i polaznici vjerskih škola koji se obučavaju za vjersku službu, prema bosanskohercegovačkom zakonu, imaju pravo pozvati se na prigovor savjesti i na taj način biti izuzeti od obaveze služenje vojnog roka, ali ukoliko oni pokažu volju da služe u oružanim snagama, u tome ih ne smiju sprječavati interna pravila vjerskih zajednica.⁷⁹ Zakon, doduše, ništa ne govori o ratnim uvjetima, niti o stanju neposredne ratne opasnosti, kao ni o vjerskih zajednica u BiH, čl. 6, st. 1.

76 Ibid., st. 2/a, b, c.

77 *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji*, čl. 7.

78 Ibid., čl. 8, st. 3.

79 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, st. 2/d.

zloupotrebi ovog prava s ciljem izbjegavanja vojne obaveze. Dok hrvatski zakon ovo pitanje uopće ne regulira, srbijanski prednacrt zakona, težeći izjednačavanju polaznika vjerskih škola, tj. budućih vjerskih službenika, sa učenicima i studentima državnih i privatnih škola i fakulteta, garantira pravo «civilnog služenja vojnog roka» redovnim polaznicima vjerskih škola i fakulteta.⁸⁰

3.2.7 Zaštita vjerskih zajednica i njihovih službenika

Bosanskohercegovački zakon se, također, pobrinuo da vjerske zajednice, vjerske poglavare i vjerske službenike te vjerske objekte i drugu imovinu vjerskih zajednica zaštiti od napada, uvreda, oštećenja, omalovažavanja, od djela koja raspiruju vjersku mržnju protiv vjerskih zajednica, kao i od zloupotrebe njihovih službenih simbola, znamenja, atributa i naziva.⁸¹

Vjerskim zajednicama ovaj zakon daje potpunu jurisdikciju nad njihovim službenicima, ali i vjernicima u smislu da se zabranjuje «osnivanje udruženja vjerskih službenika ili vjernika bez odobrenja nadležne vlasti crkve ili vjerske zajednice», što se proteže i na već postojeća udruženja koja nisu imala ili koja u budućnosti ne dobiju odobrenje, jer ni ona «ne mogu postojati bez nadležnog odobrenja»⁸² vjerske zajednice. Ovaj zakon štiti vjerske slobode i zabranom «izazivanja, podržavanja ili pozivanja vjerske netrpeljivosti i mržnje»⁸³ te svakog vida diskriminacije «koja je zasnovana na vjeri ili uvjerenju».⁸⁴

Ovaj zakon se vrlo malo bavi socijalnim pravima vjerskih službenika, *posvećujući* im samo jedan stav (čl. 13, st. 4), kojim ostavlja mogućnost da država regulira njihovo penzijsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje, a što nije slučaj sa ostalim uposlenicima u vjerskim zajednicama za koje su navedene obaveze dužne izmiriti same vjerske zajednice. Za razliku od

80 *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji*, čl. 30.

81 *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, čl. 5, st. 2/a-e.

82 *Ibid.*, st. 2/f.

83 *Ibid.*, st. 2/g.

84 *Ibid.*, st. 1.

bosanskohercegovačkog zakona, koji se više bavi fizičkom zaštitom vjerskih službenika, hrvatski zakon pažnju usmjerava na njihovu socijalnu zaštitu i pravni status u društvu. Tako, on izjednačava vjerske službenike i namještenike sa ostalim uposlenicima u državi kad je u pitanju ostvarivanje prava iz radnog odnosa i po osnovu rada, a polaznike vjerskih škola i vjerskih fakulteta za pripremanje vjerskih službenika sa polaznicima javnih škola i fakulteta u pravima na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, povlatice u saobraćaju i dr.⁸⁵

Za razliku od hrvatskog, a uvjetno u suglasju s bosanskohercegovačkim zakonom, srbijanski prednacrt zakona pravi razliku između vjerskih službenika,⁸⁶ na jednoj, i drugih uposlenika u vjerskim zajednicama, na drugoj strani. Ključna posljedica pravljenja ove distinkcije jest različit tretman po pitanju izmirivanja doprinosa državi. Za prve, koje zakon smatra «javnim službenicima» koji «služe u javnim organizacijama od posebnog značaja za društvo i državu»,⁸⁷ sve doprinose izmiruje država iz svoga budžeta,⁸⁸ dok u slučaju drugih ta obaveza pada na teret vjerskih zajenica.⁸⁹ Dalje, za vjerske službenike u siromašnijim sredinama država je spremna platiti i plaću u iznosu prosječnog ličnog dohotka u državi,⁹⁰ a polaznicima vjerskih škola koji se spremaju za poziv vjerskih službenika priznata su ista prava kao i polaznicima državnih škola i fakulteta.⁹¹

Prednacrt zakona predviđa da se način korištenja pobrojanih i drugih prava vjerskih službenika pobliže uredi posebnim ugovorima svake vjerske zajednice sa državom.⁹²

Nastavit će se

85 *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH*, čl. 18.

86 Bosanskohercegovački i hrvatski zakoni za imame, svećenike, sveštenike i rabine koriste zajednički imenitelj *vjerski službenici*, dok srbijanski zakon koristi isključivo i samo kršćanski termin *sveštenici*.

87 *Prednacrt zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Srbiji*, čl. 23, st. 1.

88 *Ibid.*, čl. 27, st. 1.

89 *Ibid.*, čl. 27, st. 4.

90 *Ibid.*, čl. 28, st. 1.

91 *Ibid.*, čl. 30.

92 *Ibid.*, čl. 31.

Summary

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATIVE REGULATION ABOUT THE FREEDOM OF FAITH AND ABOUT THE LEGAL POSITION OF RELIGIOUS COMMUNITIES IN BOSNIA-HERZEGOVINA, THE REPUBLIC OF CROATIA AND IN SERBIA AND MONTENEGRO

Ifet Mustafic

The three laws analyzed and compared in this work, although dealing with the same issue of religious rights and freedoms, show the conceptual differences in their approaches. These differences are mirrored in the priorities or preferences they give to various issues, or sets of issues, visible, among other things, from the amount of attention they dedicate to those issues. At the same time, and leaving these differences aside, we could say that these laws are very similar, especially in terms of the form and the choice of the issues they regulate. Probable reasons for this are: same or similar sources used - previous legislative regulations, of the common state they were all members of; international standards, about which everyone is concerned mostly because of the same aspirations of joining the European integrations; similar, if not the same, experiences and temptations, which young democracies and countries in transition usually face.

However, there are several questions that are not explicitly regulated by any of the three laws. They are regulated differently in the three legal systems, through contracts or other legislative documents. For example, in Croatia a religious wedding is also a civil act, while in Bosnia-Herzegovina it is impossible to have that without changing the Family law. Croatian and Serbian laws have positively regulated the religious service in national institutions, while Bosnian law has completely ignored that issue.

In the end, we must say that all these laws could be seriously criticized because none of them has penalties, nor does it define the degree of responsibility or offence, against those who violate the right of freedom of faith and belief, which all of them explicitly and strictly protect.

موجز

تحليل مقارن للتشريعات المتعلقة بحرية الأديان والأوضاع القانونية للجماعات الدينية في البوسنة والهرسك وجمهورية كرواتيا واتحاد صربيا والجبل الأسود

عفت مصطفىيتش

إنه بالرغم من أن القوانين الثلاثة، التي كانت موضوع التحليل والمقارنة في هذا البحث، تعالج نفس المجال وهو مجال الحريات والحقوق الدينية، إلا أنه يوجد بينها اختلاف في المضمون في تعاملها مع تنظيم ذلك المجال، وذلك من حيث تحديد الأولويات أو تفضيل المسائل أو مجموعات المسائل المختلفة، ويظهر هذا - على سبيل المثال - من خلال حجم المساحة المخصصة لها.

في الوقت نفسه، وبالرغم من هذه الاختلافات، يمكن القول بأن تلك القوانين متشابهة جداً، لاسيما فيما يتعلق بشكل تلك القوانين واختيار المسائل التي تنظمها. وربما يعود سبب التشابه هذا إلى أنها استندت إلى مصادر متماثلة أو متشابهة: كالقوانين السابقة التي كانت موحدة في الدولة المشتركة السابقة، والمقاييس الدولية التي أخذها الجميع في الاعتبار بسبب الرغبة بالانضمام إلى التجمعات الأوروبية، والتجارب المتشابهة إن لم نقل المتماثلة، التي تمر عبرها الديمقراطيات الناشئة والدول المنخرطة في عملية التحول.

ولكن يوجد عدد من المسائل التي لم تنظمها هذه القوانين بشكل صريح ودقيق، ولكنها منظمة في الأنظمة التشريعية الثلاثة من خلال اتفاقيات أو صيغ قانونية أخرى. فمثلاً، نجد أن عقد الزواج الديني في كرواتيا له "تأثير مدني"، بينما لا يمكن تحقيق ذلك في البوسنة والهرسك، بدون تعديل قانون الأحوال الشخصية، حتى ولو بالاتفاقيات الخاصة التي تسمح بها تلك القوانين. ونجد أيضاً أن القانون الكرواتي ومقترح القانون الصربي قد نظما إيجابيا الوظائف الدينية في المؤسسات الحكومية، بينما يتجاهل قانون البوسنة والهرسك هذه القضية كلياً.

وفي الختام، يجب أن ألا نفوت الفرصة بأن نوجه انتقادنا لهذه القوانين الثلاثة لأنها لم تحدد أية عقوبات ولم تعرّف درجة الجنايات أو المخالفات الموجهة ضد حرية الأديان، تلك الجنايات أو المخالفات التي تحظرها القوانين الثلاثة بشدة.